

Historie správy českého školství

Miroslav Hřebecký, EDUin
Konference Partnerství pro vzdělávání 2030+
12. 9. 2023

Proč historie?

Řada procesů a problémů se cyklicky opakuje
– jsme poučitelní z historie?

Proč začít u Rakouska – Uherska?

- byl to první organizovaný pokus o jednotné uspořádání školství
- mnohé principy (například zřizování škol) kopírujeme doted'

1869 Hasnerův zákon (o pravidlech ve školách obecných)

- Revoluční změna v základním školství – pro všechny od 6 do 14
- Hasner (pedagogický teoretik), Beer (historik) a Glaser (odborník na trestní a civilní právo)
- přihlíдели především k uspořádání v Badensku, vycházejí obecně ze znalosti školství v Německu a Švýcarsku
- „Učební plány stanoví ministr kultu a vyučování po slyšení zemských úřadů školních.“
- Zřizování škol (par. 59-67) spadá pod zemské zákonodárství
- **„kde na hodinu dokola a dle průměru pětiletého jest více než 40 dětí, které mají do školy přes půl míle cesty“**

Principy financování se mezi zeměmi lišily

- Čechy, Morava, Kraňsko, Štýrsko - **o náklady na školu se dělí obec, okres a země**
- Bukovina, Halič, Dalmácie, Istrie, Korutany, obě Rakouska, Slezsko – **jen školní obce a země**
- Tyrolsko, Vorarlbersko – **všechny náklady včetně platů učitelů hradí jen obce**
- Gorica, Gradišče – **vše hradí jen okresy**

Historicky jsme brali z více zdrojů a byla nutná koordinace.

Čechy a Morava

- **obce** - věcné náklady (budovy a jejich provoz, otop, byty učitelů)
- **země** - osobní náklady (platy učitelů)
- **stát** - učitelské ústavy včetně DVPP
- metodická kontrola a „podpora“ – školní inspektoři
- **„nestačí-li místní obci její důchody, má to napravit země“**

1869 Hasnerův zákon

- na volná místa učitelů konkurzy – pořádala místní školní rada (dříve učitele jmenovala vrchnost nebo duchovní)
- zákonem vyhlášeny měšťanky, ale veřejnost tomu nerozuměla a nespatořovala v tom žádné výhody
- **příliš inovativní zákon předbíhající vývoj společnosti a nálady**
- 1883 novela, která leccos zkonzervativňuje a rakouské školství omezuje (zvyšuje vliv církve, na učitele ve třídě limit z 80 žáků na 160!)

Vztah školy a církve

- odmítnut dosavadní konkordát s Vatikánem
- „vrchní řízení a dozor nad veškerým školstvím náleží státu“
- papež Pius IX. zákon označil za neblahý a zhoubný
- stěžoval si, že rakouská vláda nepřihlédla k varovným hlasům biskupů
- zákon ve jménu církve proklel na věčné časy

Dozor nad školami

- **Místní školní dozorce** – volený místní školní radou – povinnost častěji navštěvovat školu, být ve styku s místní školní radou – do vyučování neměl právo zasahovat.
- **Okresní školní inspektor** – „jmenován ministerstvem na návrh zemského úřadu školního – z učitelstva škol národních neb středních – pro určitý obvod školní,,
- **Zemský školní dozorce** – nadřízený inspektorů v rámci inspekčního obvodu, jmenován císařem, dozor i nad maturitami a učitelskými ústavy

Dozor nad školami

- **Místní školní rada:** v každé školní obci – zástupci církví, školy a obce. Předseda volen ze svého středu (v ostatních zemích předsedou automaticky starosta či jeho zástupce) – za úkol vnější záležitosti školy (údržba budovy a inventáře, pořizování soupisů mládeže).
- Kde byly v obci školy různých národností, musely být zřizovány MŠR pro každou národnost.
- **Okresní školní rada** – předsedou okresní hejtman , okresní školní inspektor, referent pro věci školní, zástupci větších církví , 2 zástupci školní (jeden volen učitelstvem, druhý = ředitel učitelského ústavu či službou nejstarší ředitel školy měšťanské), 4 zástupcové obcí. Agenda = evidence všeho školství, zřizování zvláštního ženského výboru pro výuku ručních prací (opatřování látek a pomůcek), vrchní pravomoc nad školami národními.
- **Zemská školní rada** – jmenovaná na 6 let, spravující veškeré školství v zemi (kromě škol vysokých a odborných). V Praze rozdělena na odbor český a německý.

První republika

- ČSR převzala strukturu i legislativu R-U, v letech 1918- 38 nedošlo k výraznější změně fungování
- Problém samosprávy – po vzniku republiky existovaly 3 systémy politické správy: Č a M = Předlitavský, Podkarpátí = Zalitavský, na Slovensku aktivován nově navržený župní systém
- 1928 – zákon o organizaci politické správy = 4 země dělené dále na okresy
- **Ministerstvo školství a národní osvěty** (pobočky v Bratislavě a Užhorodu)
- **Zemská školní rada** (Praha, Brno, Opava) – zemský prezident, zástupci zemského výboru, referenti pro správu věcí školních, zemští školní inspektoři, zástupci hlavních měst, zástupci církví, zástupci učitelstva. Dbalo se na rovnoměrné zastoupení Čechů a Němců – česká a německá sekce.

První republika

- **Místní školní rada** – v každé školní obci jako v R-U – dohled nad provozními a finančními záležitostmi
- **„Právo veřejnosti“** – pro školy zřízené státem či obcí, dodržování státní legislativy i osnov, za to možnost subvencí a vydávání státních vysvědčení. Školy církevní, jen když prokázaly soulad. V případě nedostatků právo veřejnosti dočasně odňato do zjednání nápravy.

1948

- Akční výbory NF – čistky
- Zákon o jednotné škole 21. 4. 1948 – všechny zestátněny
- Ideové vedení ÚV KSČ + kulturně-propagační komise (kr, okr)
- **I. a II. stupeň (ZŠ a SŠ) – MNV**
- **III. stupeň (základní odborné, odborné, vyšší odborné a 4G) – ONV – referáty pro školství (IV. referáty)**
- **I. stupeň se zřizuje v obci, v jejímž obvodu bydlí min. 20 dětí školou povinných podle 3letého průměru, které nemohou navštěvovat snadno jinou školu**

1956 – de/centralizace státní správy

- **Ministerstvo školství a kultury** – ideové metodické řízení, zjišťování a hodnocení kvality
- **OŠK KNV** – zřizování 11letých škol, dětských domovů, krajských domů pionýrů, všeobecný dozor nad školami v kraji, **velký podíl na řízení všech škol v území**
- **MNV** – jen zřizování MŠ, družin, jídelen + zajištění materiálního provozu všech škol v obci

Atributy vrcholného socialismu

- Systém měl data – pevná hierarchie
- Pedagogický výzkum (Pedagogický ústav J.A.Komenského ČSAV, Československá pedagogická společnost, Výskumný ústav pedagogický Bratislava) + experimentální ověřování
- Zájem o učitelskou profesi: 1977-1988 o 200% (ale feminizace)
- Studijní a typizační ústav – vzorové projekty školních budov pro celé Československo
- Pavilonové školy – vyšší členitost, propojení interiéru a exteriéru, odborné učebny, celodenní využívání veřejností

Atributy vrcholného socialismu

- Technokraticky pokročilý řetězec centrálního plánování vč. didaktických ústavů, SPN a n.p. Komenium
- Úzké provázání ZŠ a PO SSM
- Stagnace ekonomiky – nedostatek financí, technické zaostávání (počítače), někde se nestavěly tělocvičny a hřiště
- Neúčelové státní provozní prostředky – dopad na stav školních budov, často se místo údržby a oprav stavěla v obci kanalizace

ČR nyní unitární stát - představme si problémy
česko-slovenské, či Belgii, popř. velké národnostní menšiny

Představme si ještě dimenzi sporů s církvemi (Polsko)

Závěry

- Systém má tradici a setrvačnost
- Historicky jsme měli vždy více úrovní řízení než 2
- Již v R-U byla přítomna i složka samosprávná - participativní

Poučení

- Úspory v minulosti nepřinesly očekávaný efekt, spíše jen všeobecnou nevoli.
- S důvěrou poskytnuté prostředky bez účelového vázání končí často mimo školství.
- Reformu nestačí vyhlásit a uzákonit, je třeba propagace a soustavného tlaku.
- Každé rozhodnutí nadřízeného úřadu není automaticky považováno za správné a společností přijaté.